

ЗНАЧАЈ ПОВРАТНОГ ИНФОРМИСАЊА У ПРОЦЕСУ ВРЕДНОВАЊА КВАЛИТЕТА РАДА НАСТАВНИКА

Апстракт: У савременој пракси вредновања квалитета рада наставника није довољно расвјетљаван значај повратног информисања наставника о резултатима вредновања њиховог рада. Разматрајући отворена проблемска питања као што су: функционалност, разноврсност, кибернетичку значајност и ефекте повратног информисања, у раду је наглашен акценат о могућности аутокорекције квалитета педагошког дјеловања наставника под утицајем повратног информисања о резултатима вредновања квалитета рада наставника.

Кључне ријечи: повратна информација, вредновање квалитета рада наставника, педагошка евалуација, самоинформисање, самоконтрола, самоуправљање, аутокорекција, педагошка кибернетика.

Комуникација и интеракцијски процеси садрже у себи одређен квантитет, а и квалитет повратних информација које се међусобно могу разликовати по обиму, структури и функционалности. Схватања о значајности повратне информације имају дуг развојни пут са различитим усмјеравајућим оријентацијама и апликативним конотацијама. Развојни пут разраде структуре и функције повратне информације кретао се кроз психолошку, кибернетичку и педагошку теорију и праксу (Пресијево поткрепљење засновано на Торндајковом закону ефекта; Скинерово линеарно програмирање процеса учења; Краудерово разгранато програмирање процеса учења; адаптивно програмирање – диференцирање не само програма већ и ученика путем повратне информације; представници педагошке кибернетике – кибернетичка функција повратне информације; проналажење извјесних аналогија између психопедагошких и кибернетичких теорија – покушаји совјетских педагога; настојања алгоритамског и хеуристичког програмирања да повратна информација преузме функцију универзалне регулације поступка у одређеном систему информација или функцију универзалности индивидуалних путева).

Упркос психолошким и кибернетичким схватањима о значају повратне информације, исто тако, незаобилазна су и схватања значајности повратне информације у *педагошкој евалуацији*, односно у свим могућим приступима вредновању. Повратна информација о вриједности квалитета педагошког дјеловања наставника саставни је дио процеса вредновања. Њену значајност наглашавамо кроз сљедећа проблемска питања:

- функционалност повратног информисања,
- врсте повратних информација у контексту вредновања квалитета рада наставника,

- кибернетичка значајност повратног информисања и
- ефекти повратног информисања.

Незамисливо је вредновање квалитета педагошког дјеловања наставника без повратног информисања које управо и даје смисао и сврху процесу вредновања.

ФУНКЦИОНАЛНОСТ ПОВРАТНОГ ИНФОРМИСАЊА

У математичким схватањима функција се посматра као повезаност између двије величине, односно, шта ће бити са величином Y ако се претходно величина X процесуира по неком дефинисаном обрасцу (нпр. $Y = X + a$, гдје $X + a$ представља неки дефинисани образац). Иначе, функционалност се у математици најчешће представља нумеричким и графичким путем.

Нешто слично схватање је и у педагошкој евалуацији. Ако тренутно стање, нпр. педагошког дјеловања наставника процесуирамо дефинисаним обрасцом – повратном информацијом о квалитету рада наставника, добијамо излазну величину (након неког извјесног времена дјеловања повратне информације) у виду истог или другачијег стања педагошког дјеловања наставника.

Схватања у кибернетици о функционалности повратне информације углавном се крећу око сличних генерализација. "То функционисање је тројако: управљање, регулација и контрола" (Кнежевић, 1973, стр. 53). Управљање, регулација и контрола нису само кибернетички феномени, него исти налазе своју сврху и у педагошком вредновању.

Повратно информисање у контексту вредновања квалитета рада наставника своју функционалност оправдава, не само у наставном процесу, него и ван њега. Можемо се сложити са чињеницом да су *основне функције* повратне информације у приступима вредновању квалитета рада наставника сљедеће:

1. повратно информативна и самоинформативна,
2. контролна и самоконтролна,
3. управљачка и самоуправљачка,
4. мотивацијска и
5. корекцијска и аутокорекцијска.

Наведене функције повратне информације у приступима вредновању квалитета рада наставника треба двојако посматрати. Као прво, информисање, контрола, управљање и корекција су аспекти који су од значаја за систем који управља радом наставника (управа школе), а као друго, самоинформисање, самоконтрола, самоуправљање, мотивисање и аутокорекција су аспекти који су усмјерени од самог наставника или система којим се управља (или који сам са собом управља), и ови аспекти управо треба да постану приоритетне функције повратне информације. На основу

самоиницирања повратне информације, наставник у будућности треба сам себе да надограђује, а не да га други на то приморавају.

ВРСТЕ ПОВРАТНИХ ИНФОРМАЦИЈА У КОНТЕКСТУ ВРЕДНОВАЊА КВАЛИТЕТА РАДА НАСТАВНИКА

Колико ће се успјешно један наставник информисати, контролисати, (само)управљати, мотивисати и у крајњем случају кориговати свој рад, у великој мјери зависи од врсте повратне информације. Постоје различити критерији разврставања повратних информација. "Ослањајући се на општа кибернетичка, начела и на принципијелно одређивање могућности коришћења повратне информације у настави, може се закључити да повратну информацију карактерише:

- а) степен усвојености повратне информације од стране ученика,
- б) сложеност повратне информације,
- в) временска димензионалност,
- г) однос према систему којим се управља,
- д) степен фиксираности повратне информације" (Кнежевић, 1973, стр. 60).

Сви наведени критерији разврставања повратних информација, ипак, односе се на ученике као систем којим се управља приликом процеса наставног учења. Према степену усвојености повратна информација може бити спољашња и унутрашња; по сложености може бити проста и сложена, односно линеарна и разграната; према временској димензионалности може бити без закашњења и са закашњењем; према критерију односа према систему повратна информација може бити позитивна или негативна; степен фиксираности повратне информације разврстава исту на основну и помоћну (Види: Кнежевић, 1973, стр. 60-62). Слично разврставање повратних информација је и у контексту вредновања рада наставника.

У приступима вредновању рада наставника можемо говорити о сљедећим *критеријима* разврставања повратних информација:

- ✓ усвојеност повратне информације од стране наставника,
- ✓ сложеност повратне информације,
- ✓ временска димензионалност,
- ✓ посредност-непосредност,
- ✓ персонална реализованост вредновања за повратну информацију и
- ✓ исходни однос према квалитету рада наставника.

Према *усвојености* повратне информације од стране наставника она се креће од спољашње ка унутрашњој. Спољашња повратна информација прелази у унутрашњу када је наставник свјестан значења информације и кад предузима одређене активности које су у вези са спољашњом повратном информацијом.

Повратне информације према *сложености* могу бити просте (нпр. да – не, успјешно – неуспјешно, тачно – нетачно, оцјене 5-4-3-2-1 и слично) и сложене (са много додатних објашњења), линеарне и разгранате, имплицитне или експлицитне. Приликом повратног информисања треба тежити да повратна информација буде што мање сложена, али ипак што више експлицитна. Треба се кретати од квантитативних (нумеричких) ка квалитативним (текстуално-декларативним и експликативним) повратним информацијама.

Битну димензију повратног информисања предсавља и *вријеме*. Тада можемо говорити о континуираним и дисконтинуираним повратним информацијама. Приликом повратног информисања треба тежити да повратна информација не касни, и да се тзв. "мртво вријеме" сведе на минимум.

На основу критерија *посредности*, односно *непосредности* повратне информације дијелимо на директне (оне које наставници свјесно и интенционално добијају) и на индиректне (оне које несвјесно добијају, нпр. резултати ученичких образовних постигнућа, квалитет ликовних радова ученика, резултати са такмичења ученика, степен сарадње родитеља/старатеља са одјељењским старјешином, као и уопштено повратно информисање – ни на кога усмјерено оглашавање података на огласној плочи у зборници или на наставничком вијећу и слично.).

Вредновање квалитета рада наставника врше *различити актери* у васпитно-образовном процесу, тако да се и повратна информација у приступима вредновању иницира од различитих особа. Тада разликујемо повратне информације које су резултат вредновања од стране ученика, других наставника, родитеља/старатеља, школских педагога, директора, надзорника, и слично.

Резултати вредновања квалитета педагошког дјеловања наставника могу бити различити. Повратна информација, с обзиром на *исходишни однос према квалитету рада наставника* може бити позитивна или негативна. Позитивна, у сваком случају, дјелује подстицајно, док негативна за собом повлачи низ корективних, односно аутокорективних педагошких "мјера".

Генерализујући разноврсност повратних информација по различитим карактеристикама можемо закључити да свака повратна информација има своје предности, али и недостатке. Основна је тежња да повратна информација буде што више интериоризирана од стране наставника (од спољашње ка унутрашњој), проста али и експлицитна, континуирана, што више директна, вредновањем мултиперсонално иницирана, са тенденцијом да се креће (уз претходна кориговања наставника као система) ка позитивном исходишном односу према квалитету рада наставника.

КИБЕРНЕТИЧКА ЗНАЧАЈНОСТ ПОВРАТНОГ ИНФОРМИСАЊА

Различита су схватања о односу кибернетике и педагогије. "Та различитост схватања испољава се и у коришћењу већег броја термина: кибернетичка педагогија, педагошка кибернетика, кибернетички аспекти наставе, кибернетички приступ настави, алгоритмизација наставе и др." (Бранковић, 1999, стр. 188). Кибернетички аспекти имају своју аналогију и у педагошкој евалуацији, односно у приступима вредновању рада наставника.

Изузетно је велики број дефиниција кибернетике. Мноштво дефиниција детерминише кибернетику као науку "која се бави проучавањем заједничких принципа и законитости управљања, преношења и обраде информација у техничким, биолошким и економским системима" (Педагошки лексикон, 1996, стр. 228). Дакле, ако говоримо о примјени кибернетике у приступима вредновању квалитета рада наставника, тада узимамо у обзир управљање, преношење и обраду информација у систему какав је, у нашем случају, наставник. Досадашња кибернетичка педагогија је углавном била оријентисана на ученика као систем којим се управља да би се на што једноставнији и економичнији начин моделовао процес наставног учења. Међутим, могуће је, што данашња савремена васпитно-образовна пракса и доказује, да је и наставник, такође, систем којим се управља. У просвјетној хијерархији постоји и систем који је изнад наставника, односно систем који управља наставницима.

Повратна информација у приступима вредновању квалитета педагошког дјеловања наставника представља кључну комуникациону везу између излазних величина (резултата вредновања рада наставника) и цијелокупног моделовања наставног рада (од улазних величина, па током цијелог процеса наставног рада). Путем повратне информације може се управљати системом какав је и сам наставник. Основна тенденција је да систем "не искаче" из опште прихваћене педагошке равнотеже. Поставља се питање, може ли систем сам да управља собом путем повратног информисања, или да врши одређене аутокорекције услед нарушавања системске равнотеже.

У сваком случају, неизоставна је констатација да се може моделовати процес наставног рада путем повратног информисања. Повратна информација служи као индикатор за управљање (па чак и самоуправљање), корекцију (аутокорекцију) и контролу (самоконтролу) система – наставника да би исти континуирано унапређивао квалитет свог педагошког дјеловања до тог нивоа да на крају сам иницира вредновање свога рада, а не да то други раде умјесто њега. Код наставника треба изградити свијест о потреби самоиницирања вредновања процеса и исходних резултата свога властитог рада у настави, ваннаставним и ваншколским активностима.

ЕФЕКТИ ПОВРАТНОГ ИНФОРМИСАЊА

Повратно информисање не треба круто схватити само као информисање која се "враћа" искључиво "само наставнику". Оно треба да се "одбија" и "шири" даље од наставника, односно према ученицима, родитељима/старатељима, управи школе, осталим наставницима, надзорницима, па чак и ван школских зидина. Сви васпитни утицаји у школи не смију се задржавати и "херметички затварати" само у школским учионицама. Повратна информација треба да је транспарентна и свима доступна. О квалитету рада наставника треба да се "нашироко" упознајемо. Чињеница о постојању мање успјешних, успјешних и високо успјешних наставника не смије бити табу тема. Вредновање рада наставника је само једна од могућности изграђивања могућности дјелотворније методичке професионализације у школском васпитно-образовном раду. Искориштавањем свих предности повратног информисања у приступима вредновању квалитета педагошког дјеловања наставника могуће је педагошку евалуацију усмјеравати ка изграђивању "отвореног друштва наставника". Свијест о оправданости приступа вредновању, а посебно значаја повратног информисања треба да је дубоко разјашњена код сваког наставника. Свака повратна информација, било да је позитивног или негативног поларитета, прије свега је информација, а иза тога, она је управљач педагошког дјеловања; она утиче на евентуалне корекције (аутокорекције); регулише и наставни и ваннаставни рад; врши контролу (утиче на самоконтролу); када је позитивна освјежава позитивним емоцијама и покреће на још продуктивнији рад; када је негативна она покреће бројна питања узрока негативности и тражења рационалних рјешења за елиминисање тих узрока.

Футуролошки посматрано, повратно информисање ће заузимати сигурно значајно мјесто у педагошкој евалуацији. Све повратне информације које су брзе, континуиране, дате од више особа различитих преокупација, експлицитне и транспарентне у приступима вредновању процеса и изходних резултата педагошког дјеловања наставника представљају одличну покретачку снагу усавршавања теорије и праксе педагошке евалуације. Ефикасно ће бити оно повратно информисање које код великог броја наставника изгради потребу о самоиницирању комплексног вредновања самог себе, који ће бити спремни сами себе усавршавати, а не да их други на то приморавају.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић – Кекез, С. (2000). *Кибернетички модел функција педагошке службе у основној школи*. Бања Лука: Наша школа, бр. 3-4, (88 – 96).
- Bidl, B.J., Elina, V.J. (1972). *Savremeno izučavanje produktivnosti nastavnika*. Sarajevo: "Svjetlost".
- Бранковић, Д. (1999). *Педагошке теорије – научне основе и развојни токови*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци.
- Ђуришић, М. (1995). *Праћење, проучавање и вредновање наставног рада*. Београд: Настава и васпитање, бр. 3, (234 – 247).
- Glasser, W. (1999). *Nastavnik u kvalitetnoj školi*. Zagreb: Educa.
- Goleman, D. (1999). *Emocionalna inteligencija*. Beograd: Geopoetika – Čigoja štampa.
- Гордон, Т. (1998). *Како бити успешан наставник*. Београд: Креативни центар.
- Hebib, E. (1996). *Uloga pedagoga u vrednovanju rada nastavnika*. Beograd.
- Ilić, M. (1990). *Savremeno vrednovanje vaspitno-obrazovnog rada*. Beograd: Pedagogija, br. 2, (187 – 192).
- Knežević, V. (1973). *Kibernetičke osnove strukture i funkcije povratne informacije u nastavi*. Beograd: Naučna knjiga.
- Олјаћа, М. (1997). *Andragogija*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Педагошки лексикон* (1996). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Rajstson, Džastman, Robins (1966). *Vrednovanje u savremenom obrazovanju*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Vilotijević, M. (1992). *Vrednovanje pedagoškog rada škole*. Beograd: Naučna knjiga.

Draženko Jorgić

THE SIGNIFICANCE OF FEEDBACK INFORMATION IN THE PROCESS OF EVALUATION OF QUALITY OF A TEACHER'S WORK

SUMMARY

In contemporary practice of evaluation of quality of a teacher's work, the significance of feedback information to a teacher' on results of evaluation of their work has not been given enough attention to.

Considering some open issues, such as: functionality, variety, the significance of cybernetics and effects of feedback information, the paper deals with possibilities of self – correction of quality of pedagogical work, under the influence of feedback information on results of evaluation.